

MIGRACIÓN E REFUXIO

DEREITOS SEN FRONTEIRAS: **PASTILLAS PARA A MEMORIA**

INTRODUCCIÓN SOBRE A ORIXE

Esta proposta didáctica ten a súa orixe no proxecto internacional Conectando mundos. Moitos mestres e mestras pedíranos poder dispor das actividades que aparecían na plataforma on-line de Conectando mundos para poder levalas a cabo nos seus centros independentemente das fases, dos calendarios e do proceso cooperativo con outras escolas.

Mantivemos as animacións, as liñas argumentais e os niveis de

contido, e adecuamos as actividades ao novo contexto fora da plataforma on-line para que poidades levalas a cabo con éxito.

Recomendámosvos unha lectura desta guía, que vos facilitará pistas para o desenvolvemento das diferentes actividades que se propoñen, e ideas para profundar en determinados aspectos e temas.

Máis información na web www.conectandomundos.org

Índice

Obxectivos e temas	3
Obxectivos xerais	4
Perspectivas transversais	4
Priorización de contidos	4
 Pautas metodolóxicas para o desenvolvemento das actividades	 6
Pastillas para a memoria	6
Tomando decisións	9
Políticas e fronteiras	13
Non te deixes enlear	18
Cancións sen fronteiras	23
 Lecturas de interese	 25
 Glosario	 32
 Recursos complementarios	 35

Obxectivos e temas

Moverse polo mundo é un dereito de todas as persoas e un fenómeno humano que existe desde o inicio dos tempos. Cada día e desde sempre, millares de persoas deciden emprender unha viaxe buscando coñecer mundo, un bo traballo, novas oportunidades... Outras moitas fano fuxindo de conflitos ou por causas que poñen en serio perigo su vida e a dos seus seres queridos.

Actualmente, case 60 millóns de persoas en todo o mundo vense forzadas a vivir lonxe dos seus lares, o maior número desde a Segunda Guerra Mundial, segundo as Nacións Unidas. Nos últimos anos, máis de 4 millóns de persoas tiveron que fuxir de Siria escapando da guerra civil. O mesmo ocorre con moitos outros conflitos armados, ou situacións de violencia e pobreza extrema, onde a supervivencia tamén se ve ameazada.

Perante este desafío, a comunidade internacional, no cadro dos Obxectivos de desenvolvemento sustentábel, propónse o desafío de facilitar a migración e a mobilidade ordenadas, seguras, regulares e responsábeis das persoas, tamén mediante a aplicación de políticas migratorias planificadas e ben xestionadas.

Coa proposta **Pastillas para a memoria**, pretendemos ofrecer ferramentas para abordar as causas que están detrás da migración forzosa, os factores que afectan as persoas en tránsito e esixir un maior compromiso para cos dereitos humanos e para coa seguridade das persoas, o desenvolvemento sustentábel e a prevención de conflitos violentos. Ferramentas que garantan o dereito de todas as persoas a unha vida digna e en paz.

Obxectivos xerais

- Recoñecer os movementos migratorios como un fenómeno permanente e un dereito fundamental de todas as persoas.
- Analizar e entender os procesos migratorios, establecendo as causas que os impulsan.
- Comprender e analizar de forma crítica os intereses que hai detrás das políticas migratorias e a vulneración de dereitos que estas xeran, rexeitando as desigualdades e inxustizas.
- Contribuír para valorizar a diversidade cultural como un elemento de enriquecemento persoal e social desde unha perspectiva inclusiva da identidade.
- Fomentar condutas transformadoras e desenvolver accións que nos permitan comprender o noso poder como cidadáns e cidadás, incidindo no ambiente social e/ou político para contribuír para mudar políticas e actitudes que xeran inxustizas cara as persoas emigrantes.

Perspectivas transversais

- Partir da **perspectiva de dereitos**: dereito á libre circulación, asilo, vida digna...
- Valorización da **riqueza da diversidade** e cuestionamento de estereotipos.
- Fomento da empatía. Énfase **nas persoas, os seus sentimentos** e o impacto nas súas vidas.
- Tornar visíbel a situación das **nenas e das mulleres**, como grupos sociais máis vulnerábeis.
- Destacar a dicotomía exclusión/ inclusión e pór en evidencia a **desigualdade de oportunidades**.

Priorización de contidos

- As fronteiras visíbeis e invisíbeis
- Dereito a nos desprazarmos libremente e a vulneración de dereitos.
- A empatía e a riqueza da diversidade.
- Factores (expulsión e atracción).
- Deconstrución do discurso hexemónico.
- Políticas migratorias e negocio da migración.

Esquema conceptual da proposta:

Pautas metodolóxicas para o desenvolvemento das actividades

PASTILLAS PARA A MEMORIA

Por que as persoas nos desprazamos?

Historia das migracións.

Fronteiras visíbeis e invisíbeis.

A historia de Avelina e o diálogo na aula

Coa historia de Avelina preténdese, por un lado, pór en evidencia que as migracións fan parte da historia da Humanidade, e, por outro, que todos e todas temos un pasado e unha herdanza emigrante. A través de Avelina, agora unha anciá, quixemos pór en valor as historias dos avós e avoas, coñecer as súas experiencias de vida, e empatizar cos seus sentimentos e emocións ao ter tido que tomar nalgún momento da súa vida duras decisións, co desexo de ter unha vida mellor e máis digna.

Avelina transpórtaos tamén ao momento actual, a través da situación dos refuxiados do conflito sirio na Europa e tantos outros no mundo. Actualmente, case 60 millóns de persoas en todo o mundo vense forzadas a vivir lonxe dos seus lares, o maior número desde a Segunda Guerra Mundial, segundo as Nacións Unidas. Cada día, e desde sempre, millares de persoas deciden emprender unha viaxe buscando coñecer mundo, un bo traballo, novas oportunidades... Outras moitas fano fuxindo de conflitos ou causas que poñen en serio perigo a súa vida e a dos seus seres queridos.

E, finalmente, Avelina convídaos a descubrir e desmontar "rumores" ou crenzas falsas sobre as persoas emigrantes, acusadas de ser responsables por moitos dos problemas sociais e económicos que vive o país.

Todas as actividades propostas, así como os diálogos na aula, terán un eixo de actualidade e de proximidade moi importante. Será chave, por tanto, prestar atención á realidade dos mozos e das mozas e á das súas familias. Poden ocorrer tensións, algunhas propias da adolescencia, mais outras moi marcadas precisamente polo imaxinario colectivo.

Para abrir o debate, coñecer e recoñecer os conceptos previos dos mozos e as mozas, podemos utilizar preguntas como as seguintes:

- Que é o que máis vos sorprendeu? Hai aspectos que vos son familiares?
- Vivistes ou coñecedes algunha persoa que vivise situacións parecidas?
- Credes que isto que ocorría tantos anos atrás continúa a ocorrer no noso país?
- Como credes que se sentían naquela época as persoas que tiñan que emigrar? Como vos sentiríades vós?
- As persoas que emigraban, facíanlo todas polos mesmos motivos? Cales?
- Credes que sempre houbo migracións no mundo? Por que?

É recomendábel prestar un pouco de atención ao concepto de identidade e ás vivencias dos mozos e mozas que comezan a entrar na adolescencia, e ás tensións existentes. Neste sentido, propónse unha forma de presentación que permita pór de manifesto as múltiples identidades que todos temos expresando eses elementos que nos diferencian dos e das demais, mais tamén, e máis importante, os elementos que compartimos e que nos asemellan na nosa condición de persoas, veñamos de onde veñamos e vivamos onde vivamos.

Para reflexionar un pouco máis sobre todo iso, propómosvos dúas lecturas. Por un lado, un texto explicativo do libro *Identities assassins* de Amin Maalouf. Por outro, unha reflexión sobre as confrontacións adolescentes e as tensións migratorias, de Jaume Funes e Miquel Àngel Essomba.

“A identidade é constituída por un montón de elementos, e está feita de múltiples pertenzas, mais nunca coincide a mesma combinación en dúas persoas distintas, de modo que a identidade persoal é sempre única e complexa. Moita xente considera que unha destas pertenzas é máis importante que as demais en calquera circunstancia (para uns é a nación, para outros a relixión, a clase ou a lingua), mais non hai ningunha que prevaleza de forma absoluta. A miúdo, en calquera caso, tendemos a nos recoñecer na pertenza máis destacada, aínda que non sexa das que consideramos máis definitorias. A identidade non nos é dada dunha vez por todas, senón que vai sendo construída e transformada ao longo da existencia: de feito, a maior parte das pertenzas non son herdadas, senón aprendidas. E é que o que acaba determinando as pertenzas dunha persoa é sobre todo a influencia dos demais, tanto dos amigos, dos que teño cerca, como dos estranhos, dos que teño perante min. Finalmente”, remarca Maalouf, “a identidade é unha cuestión de símbolos e mesmo de aparencias e, por este motivo, os elementos simbólicos (desde a linguaxe até os mitos, desde a literatura até as bandeiras) xogan un papel especialmente significativo en toda a cuestión da identidade”¹

Confrontacións adolescentes e tensións migratorias²

“Boa parte das condutas adolescentes e mozas teñen como lóxica interna a necesidade da diferenciación: non ser confundidos coa xente adulta, non ser homoxeneizados entre eles. Necesitan deixar claro que non son coma nós, os adultos, que son moi diferentes entre eles. Boa parte das súas relacións son relacións diferenciadoras: agruparse e desagrupar, ignorarse ou confrontarse para deixar claro quen son e quen non son. Na inmensa maioría dos casos, a afirmación diferenciadora utiliza compoñentes dos estilos de vida. A miúdo, porén, utiliza algunha característica a que a sociedade adulta atribúe un valor simbólico especial. Esta é, por exemplo, en determinados colectivos, a adscrición nacional. A presenza das no-

1. MAALOUF, Amin (1998): *Identities assassins*.

2. FUNES, Jaume e ESSOMBA, Miquel Àngel (2004): “1. Elements de debat, conclusions i propostes”, en *Construint identitats. Espais i processos de socialització dels joves d'origen immigrat* (eds. Xavier Besalú e Teresa Climent). Fundació Jaume Bofill.

vas diversidades “emigradas” altera e despraza algunhas destas confrontacións. É fácil conseguir unha especie de “pacto nacional” para identificar o contrario entre os colectivos que viñeron de fóra. Os “mouros” ou os “paquis” poden pasar a ser os inimigos de todos. Tentando identificar os desafíos educativos, parece que deberíamos distinguir dous grandes tipos de relacións diferenciadoras entre os mozos e mozas novos: a pura confrontación e a exclusión.

Os mozos e mozas “do país” están a resolver boa parte das súas dificultades de identidade a partir de definicións e confrontacións excluíntes con que, segundo eles, non son de aquí. Cando se traballan estes procesos como cuestións relacionadas cos estilos de vida e coas tensións nas relacións de convivencia é máis fácil evitar que se convertan en exclusións con compoñentes racistas. Viven inmersos nun conxunto de contradicións e malestares que derivan con facilidade cara os personaxes a que poden atribuír “a culpa”.

Mais tamén pasa ao revés. A interrelación de confrontación fainos construír identidades en función de cómo nos ven. os adolescentes de orixe inmigrante son o que os demais adolescentes lles deixan ser e o que lles obrigan a ser, polo menos como reacción ao illamento e á exclusión. Igualmente, tamén son como son considerados polos adultos (por exemplo, o profesorado). As diferenciacións feitas polas persoas adultas son aproveitadas e reforzadas polos adolescentes de aquí, e amplifícase a carga de negatividade”.

Aspectos a ter en conta para facer a entrevista

É importante que antes de realizar a entrevista, o alumnado sexa consciente de que, para moitas persoas, falar de cuestións como as súas orixes ou de por qué marcharon son cuestións moi persoais e íntimas, e implican preguntar con respecto e delicadeza. É probable que mesmo sendo persoas próximas, nunca teñan explicado en público os motivos da súa partida. É importante facer entender ao alumnado que tomar a decisión de partir non é fácil e que case sempre é un acto de xenerosidade cara a familia, cara as persoas que un máis quere. É unha forma de contrarrestar algunhas mensaxes dañinas e totalmente falsas sobre a realidade das persoas emigrantes ou refuxiadas.

Unha vez completadas as fichas, a información recollida será posta en común e debaterase ao redor das seguintes preguntas:

- Que motivos de partida son os que se destacan máis?
- Que vivencias vos sorprenderon máis?
- Como avalían maioritariamente a acollida noutros países ou cidades?

TOMANDO DECISIONS

Causas das migracións.

Factores estruturais e decisión persoal.

Factores de expulsión e atracción.

Por que as persoas nos desprazamos? Causas das migracións

Vimos no capítulo anterior, a través da historia dos personaxes, que unha das causas das migracións é a pobreza e o desexo dunha vida máis digna. Os testemuños desta fase farán referencia a causas ambientais. A través da súa historia, tres mulleres, Amina, Alba e Lidia, falarannos da súa marcha debido a catástrofes naturais. Será no capítulo seguinte cando falaremos da fuxida por conflitos armados.

Fornecemosvos un pequeno resumo introdutorio ás causas, por se vos pode ser de utilidade:

“Existen moitas razóns que levan a xente a emigrar: as guerras, a persecución, as violacións dos dereitos humanos..., mais tamén a desigualdade, a pobreza e a mudanza climática. Todas as persoas que foxen do seu país de orixe buscan o mesmo: unha vida mellor nun lugar seguro onde haxa paz e mellores oportunidades. Se falamos de causas, falamos de CONFLITOS no mundo. Sesenta millóns de persoas víronse forzadas a abandonar o seu lar debido a persecucións, conflitos, violencia xeneralizada ou violacións dos dereitos humanos. Trátase da maior número xamais rexistrada. O conflito sirio é o que máis desprazados xerou, por diante do de Afganistán e o de Somalia. Máis da metade desas persoas son menores.

Falamos de POBREZA. A pobreza e a exclusión social constitúen unha das principais causas da migración. Todos os días, millóns de persoas trasládanse por razóns económicas, tanto dentro do seu propio país (por exemplo, do ámbito rural para unha gran cidade) como fóra, para outro país.

Falamos da MUDANZA CLIMÁTICA. Secas, inundacións e ciclóns recorrentes e que non se poden predicir poñen en risco a supervivencia de millóns de persoas nos países máis pobres. A mudanza climática é uno dos moitos factores que provocan desprazamentos, especialmente na África subsahariana.³ Un fenómeno global que vao en aumento e que se calcula que será un factor crecente de migracións forzadas nos próximos anos.

Investigación sobre diferentes testemuños

A través de diferentes testemuños, o alumnado coñecerá os motivos polos que cada persoa tivo que marchar do seu país de orixe. Dunha forma máis intimista, coñecerán as súas historias, os seus desexos, as súas preocupacións, as dificultades polas cales pasaron e polas cales están a pasar na actualidade. Deberán pórse no seu lugar e imaxinar cómo se sentirían eles e elas nesa situación. Sairán á luz aspectos legais e situacións complexas que requirirán entender diferentes conceptos. Para iso, recomendamos utilizar o glosario para facilitar a comprensión das diferentes historias e a través da Internet deberán buscar información relativa ao país de procedencia.

3. Fonte: <https://oxfamintermon.s3.amazonaws.com/sites/default/files/documentos/files/RevistaOxfamIntermon36es.pdf>

Propomos completar unha ficha para cada testemuño para poder compartir as historias co resto da aula. A lectura de todas as fichas ofrecerá unha visión máis xeral das causas polas cales as persoas se ven obrigadas a migrar, isto é, os factores de expulsión e os de atracción que os levaron a tomar a decisión.

Migrar non é un crime

El pase do vídeo permitirá recoñecer as causas polas que as persoas se desprazan, así como as alternativas. Nos permitirá tamén analizar as distintas formas e motivos para viaxar, e ver que as persoas non son recibidas do mesmo modo segundo sexa a súa orixe, destino e motivo de desprazamento. En definitiva, descubriremos que non todas as persoas teñen as mesmas oportunidades para se desprazar libremente, así como as condicións en que o poden facer. En definitiva, estamos a falar de causas da pobreza e da desigualdade.

O texto seguinte pode ser inspirador para o debate:

“Migrar non é un crime. Crime son, ou deberían ser, moitas das causas que provocan a migración. Crime é saquear os países do Sur, roubar as súas riquezas, facilitar o camiño ás multinacionais para que acaben cos seus recursos e despois pechar as nosas fronteiras. Crime é construír muros e ollar para outro lado como se o motivo polo cal millares de persoas foxen dos seus países non tivese nada a ver co noso sistema capitalista e patriarcal. Crime é bombardear Siria e establecer cotas de persoas que poden vir a Europa fuxindo da guerra.”⁴

As preguntas propostas para fomentar o debate son as seguintes:

- Por que as persoas viaxamos e nos movemos?
- Hai migracións forzosas?
- Temos todos e todas as mesmas oportunidades para nos desprazar libremente?
- Por que credes que utilizamos o título de Migrar non é un crime?
- Que é un visado? Para que serve?
- Que son as políticas migratorias?
- Que son os permisos de residencia / permisos de traballo / permiso de estudos?
- Que cousas vos sorprenderon? Por que?
- Se todas as persoas temos dereito a saír do noso país, por que ese dereito non se cumpre?
- A quen pode interesar que millares de persoas en movemento non poidan cruzar as fronteiras libremente?

Xurdirá unha serie de termos máis técnicos, e para iso recomendamos o uso do glosario.

4. Fonte: <http://blogs.elpais.com/3500-millones/2016/06/30/>

Falamos do valor da diversidade dentro e fóra da aula

“A atención á diversidade significa ter en conta que en calquera sociedade existen diferentes culturas en función da clase social, do grupo étnico, do xénero, da orientación sexual, do territorio e dun longo etcétera. Porén, a nosa escola privilexia, ao tempo que oculta, unha cultura de obxectos privilexiados, a cultura da minoría social dominante: os seus modos de falar, de se mover, de se relacionar, as súas hipocrisías, os seus defectos e as súas virtudes. Mais non só somos diversos en función de factores estruturais, sómolo tamén como individuos: a uns pódelles gustar máis a pintura, outros son moi bos na expresión verbal, outros son capaces de organizar equipos de traballo, os de máis alén senten unha paixón extraordinaria pola vida animal e así até o infinito.

Na nosa escola, podemos aprender as diferenzas entre as plantas talófitas ou briófitas e, ao mesmo tempo, ser incapaces de distinguir un olmo dunha aciñeira ou ignorar de onde proceden os alimentos de que nos alimentamos. Alguén encárgase de facer esta arbitraria selección cultural e preséntao como a verdadeira e única cultura. E iso é o que teñen que memorizar os nenos e as nenas con independencia da relevancia deses coñecementos. Unha escola aberta á diversidade é unha escola que se interroga sobre tal relevancia. Aparentemente, as mozas van ben na escola: obteñen mellores resultados do que os mozos, promoven en maiores porcentaxes, o seu fracaso é menor. Porén, e a pesar diso, terminan optando por determinadas carreiras universitarias en maior medida (maxisterio, enfermaría, psicoloxía, medicina) do que outras (as enxeñarías en xeral). Todo isto termina por se traducir en que hai poucas mulleres nos altos cargos. Promove a nosa escola – especialmente certas materias – a sutileza, a reflexión e a creatividade? Unha escola que pretenda atender á diversidade é unha escola en que a palabra do alumnado é a protagonista. Na escola do silencio xamais poderá aflorar a riqueza e o enorme privilexio que implica contar con alumnos e alumnas con diferentes interpretacións do mundo, que proceden de distintos tipos de familias, de innumerábeis lugares do mundo, que falan distintos idiomas, cuxas gastronomías son dunha variedade infinita. Nenos e nenas chegan á escola sabendo unha morea de cousas e deses coñecementos débese partir se queremos unha escola de calidade para todos e todas, capaz de atender á diversidade.”⁵

“...A diversidade cultural é unha riqueza considerábel, un recurso inherente ao xénero humano, que debe ser percibido e recoñecido como tal. A propósito, non existe ningunha escala de valores entre as culturas: son todas iguais en dignidade e dereito, sexa cal for o número dos seus representantes ou a extensión dos territorios onde florecen. Esencialmente, o noso mundo é unha sincronía de culturas cuxa coexistencia e pluralidade forman a humanidade. É sumamente urxente que esta diversidade de culturas ocupe un lugar destacado na nosa resposta global á pasaxe do tempo, isto é, ao desenvolvemento.

5. Fonte: “A xestión da diversidade no sistema educativo”, Rafael Feito Alonso, profesor titular de Socioloxía da Universidade Complutense de Madrid. CIP-Ecosocial – Boletín ECOS n.º 8, agosto-outubro 2009.

Esta é a mensaxe que transmite o Relatorio Mundial da UNESCO. Investir na diversidade cultural e no diálogo intercultural”.

“[...] Entre a diversidade cultural e o medio ambiente, a economía, a educación e a saúde, entre a diversidade cultural e a mudanza climática, a salvagarda do patrimonio, a das linguas, o acceso aos recursos e o maior benestar, existen nexos de todo tipo, de tal modo que é imposible interesarse nun tema preciso sen ter en conta o alcance das culturas e a súa diversidade. Debemos agora avanzar e dar resonancia a esta mensaxe, a fin de que no plano mundial se traduza concretamente na realidade cotiá, nas decisións e iniciativas dos gobernos, nos responsábeis políticos, no sector privado e na sociedade civil. Mediante o establecemento de múltiples relacións de colaboración, a UNESCO está determinada a que a diversidade cultural ocupe un lugar central nos proxectos de desenvolvemento, e a que o respecto por esa diversidade pase a ser tanto o fundamento de diálogo entre as culturas como un instrumento en favor da paz.”⁶

Desafíos nos contextos multiculturais. Competencias interculturais e resolución de conflitos⁷

“Que a calidade da relación facilita o coñecemento recíproco e o entendemento.

Para coñecer o cadro de referencia do “Outro” non é necesario repasar enciclopedias de etnoloxía ou antropoloxía, aínda que calquera lectura nos será útil. Debemos centrarnos na persoa que temos en fronte e considerala unha fonte valiosa de información. Recordando o dito “cada persoa é un mundo”, non esquezamos que cada persoa ten o seu propio modelo dentro dese cadro de referencia cultural común. Dícímolo porque moitas veces caemos no erro de considerar que os coñecementos teóricos sobre outras culturas son garantes suficientes para nos entendermos con persoas das referidas culturas.

*Aínda que pareza obvio, recordemos que o **respecto** é unha das actitudes básicas para establecer unha boa relación cunha persoa, sexa cal for a súa cultura ou orixe étnica. Fai falta ampliar ese respecto ao seu modelo do mundo, aos seus valores e á súa forma de ser e de se situar na vida. Non fai falta que esteamos de acordo con el/ela, só hai que lle mostrar que ten dereito a ser respectado. Este respecto inicial é necesario, aínda que non esteamos de acordo con determinados aspectos culturais, para consolidar a confianza coa outra persoa, para que ambos nos poidamos sentir ben, nos abramos ao diálogo e ao intercambio. Para conseguilo, necesitamos empregar máis as nosas destrezas e habilidades comunicativas que os posibles coñecementos teóricos que poderíamos ter sobre a súa cultura. Esas habilidades desenvolvémolas na nosa vida social e profesional, e só fai falta adaptalas ás persoas doutras culturas.*

*O noso fiel aliado é a **observación**: sermos capaces de captar as informacións verbais e non verbais da persoa que temos en fronte. Qué emocións expresa e cómo o fai (Parécenos normal ou abálanos?).*

6. Fonte: <http://www.unesco.org/new/es/culture/resources/report/the-unesco-world-report-on-cultural-diversity>

7. Fonte: <http://www.gitanos.org/publicaciones/retoscontextosmulticulturales/interaccion.pdf>

*Cómo se move e cómo ocupa o espazo, a qué distancia se sitúa comodamente de nós (É a mesma que nos gustaría? Demasiado lonxe ou demasiado cerca?). Cómo formula as súas mensaxes, (Manifesta o seu desacordo ou, polo contrario, móstrase conciliador?). Estarmos atentos a estes matices axúdanos a nos adaptarmos para manter a sintonía e aumentar a confianza. Convén **preguntar** aquilo que non entendemos; a outra persoa daranos a información necesaria e exacta para comprender aquilo que non conseguimos explicar no noso cadro. Deste modo, aforramos o esforzo de interpretación e evitamos o risco de errarmos.”*

Políticos e fronteiras

O dereito a nos desprazar libremente.

Vulneración de dereitos.

A empatía e a riqueza da diversidade.

A viaxe da súa vida

O vídeo sobre o cal se propón traballar, “A viaxe da súa vida”,⁸ pon en evidencia as emocións e sentimentos do alumnado, xogando a unha simulación-trampa en que inicialmente se lles comunica que son gañadores dun premio, unha viaxe. Pouco a pouco irán pasando da alegría á sorpresa, ao coñecer as condicións en que van viaxar até chegar a sentir e expresar gran tristeza, indignación e mesmo ás veces sentimento de culpabilidade vendo a situación pola cal están a pasar millóns de persoas.

É importante que o profesorado estea atento para saber regular ben as emocións, a partir dun mellor coñecemento das propias emocións e das dos demais. Igualmente, deberán ser previstos os efectos prexudiciais das emocións negativas que poidan xurdir, así como desenvolver habilidades para xerar emocións positivas. Facilitamos un breve resumo sobre a regulación emocional para poder guiar o debate e a reflexión con éxito.

Como dinámica de traballo posterior ao vídeo, recomendamos un clima relaxado (con música) para permitir a reflexión individual e posteriormente por parellas para compartir os sentimentos e emocións sentidas mentres o vídeo era proxectado, até poder chegar á posta en común entre todos e todas. Para a reflexión individual preguntaremos cómo se han sentido e por qué nos diferentes momentos do vídeo. Para a reflexión grupal, ademais de compartir as súas vivencias, preguntaremos qué cren que se quería transmitir con este vídeo. E, finalmente, verbalizaremos as aprendizaxes obtidas e a pregunta que nos faremos. E nós, o que podemos facer?

Segundo Rafael Bisquerra, da Universidade de Barcelona e do GROU (Grupo de Investigación en Orientación Pedagóxica):⁹ “A *regulación emocional* é a capacidade para manexar as emocións de forma apropiada. Significa tomar conciencia da relación entre emoción, cognición e comportamento; ter boas estratexias de afrontamento; capacidade para se autoxerar emocións positivas, etc.

8. UNICEF <https://www.youtube.com/watch?v=PX4V-02w92w>

9. Fonte: <http://www.rafaelbisquerra.com/es/competencias-emocionales/regulacion-emocional.html>

As microcompetencias que a configuran son:

Expresión emocional apropiada.

É a capacidade para expresar as emocións de forma apropiada. Implica a habilidade para comprender que o estado emocional interno non necesita corresponder coa expresión externa. Isto refírese tanto nun mesmo como nos demais. En niveis de maior madurez, significa a comprensión do impacto que a propia expresión emocional e o propio comportamento poidan ter noutras persoas. Tamén inclúe o hábito para ter isto en conta no momento de se relacionar con outras persoas.

Regulación de emocións e sentimentos.

É a regulación emocional propiamente dita. Isto significa aceptar que os sentimentos e emocións a miúdo deben ser regulados. O cal inclúe: regulación da impulsividade (ira, violencia, comportamentos de risco); tolerancia á frustración para previr estados emocionais negativos (ira, stress, ansiedade, depresión); perseverar na consecución dos obxectivos a pesar das dificultades; capacidade para diferir recompensas inmediatas a favor doutras máis a longo prazo, aínda que de orde superior, etc.

Habilidades de afrontamento:

Habilidade para afrontar desafíos e situacións de conflito, coas emocións que xeran. Isto implica estratexias de autorregulación para xestionar a intensidade e a duración dos estados emocionais.

Competencia para autoxerar emocións positivas.

É a capacidade para se autoxerar e experimentar de forma voluntaria e consciente emocións positivas (alegría, amor, humor, fluír) e gozar da vida. Capacidade para autoxestionar o propio benestar emocional na busca dunha mellor calidade de vida."

O que está a ocorrer en Siria?

Desde esta proposta, propomos traballar o conflito de Siria desde diferentes ángulos: desde a análise sociopolítica a través do vídeo "O que está a ocorrer en Siria?" e desde a simulación da perigosa viaxe que moitas persoas tiveron que realizar para fuxir da guerra a través de http://www.bbc.com/mundo/noticias/2015/04/150401_smj

O conflito en Siria deixou o país devastado, con millares de mortos e millóns de desprazados. Os que buscan refuxio no estranxeiro deben fuxir dos seus lares, deixándoo todo detrás. Moitos buscan albergue nos países veciños, mais outros pagan sumas considerábeis a traficantes e intermediarios para que os axuden a chegar á Europa. No camiño, expóñense á deportación, ao arresto ou á morte. Nesta viaxe "simulada" van ter que tomar determinadas decisións e estas van ter unhas determinadas consecuencias en función de se son homes ou son mulleres. O debate e a reflexión posterior conduciranos a tratar o termo "rutas seguras" para comezar a se cuestionar sobre os intereses que se encontran por detrás do conflito.

Siria: Orixes e causas do conflito¹⁰

O conflito armado de Siria entra no seu quinto ano e os números das súas consecuencias son devastadoras: 220.000 mortos, 11 millóns de desprazados, 3,9 millóns de refuxiados e 12,2 millóns de persoas que dependen da axuda humanitaria para subsistir.

Este conflito, como moitos outros, ten as súas orixes na corrupción, na captura política, na pobreza, na violación de dereitos humanos, mais tamén na desigualdade. De feito, esta crise comezou coas primaveras árabes en 2011. Movementos sociais, grupos espontáneos de persoas, organizacións que comezaron a se mobilizar e a reclamar os seus dereitos que consideraban menoscabados. Uns “moitos” que pedían a uns “poucos” un sistema máis igualitario. Lonxe de conseguir o seu fin, estas primeiras demandas de xustiza prenderon mecha cando foron caladas violentamente polo goberno sirio. O conflito armado non fixera senón comezar. Lamentabelmente, catro anos despois, esta crise acabou por se converter nunha das maiores catástrofes da historia recente.

Mais a inxustiza e a desigualdade, que foron as sementes deste conflito, non deixaron de estar presentes até hoxe. Mentres que as distintas partes belixerantes se arman, combaten e bombardean, a poboación civil vive atemorizada e trata de sobrevivir. Os nenos de catro anos só coñecen a guerra, 1,6 millóns xa non poden ir á escola e só no primeiro semestre de 2014 se cometeron 1.200 violacións graves contra menores. As mulleres non poden dar a luz en hospitais porque as infraestruturas sanitarias foron atacadas ou porque directamente o persoal foi asasinado. A xente non pode gañar a vida porque non hai empregos aos cales recorrer, as tendas foron pechados e os mercados foron desmantelados. A única opción para resistir neste drama humano é tratar de buscar protección e alimento. Mais mesmo estes mínimos son difíciles de conseguir. En 2015, os números son superados. Xa son 4,8 millóns de persoas as que teñen un acceso moi limitado á axuda humanitaria e 220.000 persoas as que viven cercadas.

Mentres que o Consello de Seguridade de Nacións Unidas aprobou en 2013 e 2014 resolucións que daban un alivio a millóns de sirios mellorando o acceso humanitario, os países membros deste órgano insuflaban con armas as distintas partes. Concretamente, 90% das armas que se utilizan no conflito foron manufacturadas polos membros permanentes do Consello de Seguridade, especialmente Rusia e os Estados Unidos. Non son estes os máis perversos exemplos da desigualdade e da inxustiza?

Dereito ao refuxio

No mundo, máis de 60 millóns de persoas víronse forzadas a fuxir dos conflitos ou da persecución política; mais varios millóns máis fixérono tamén por culpa da pobreza, da falta de oportunidades e do impacto da mudanza climática. Toda persoa que se ve forzada a

10. Fonte: Paula San Pedro - Investigadora e Responsábel de Incidencia Política de Acción Humanitaria en Oxfam Intermón

abandonar a súa casa para garantir unha vida digna e en paz migra por necesidade e debe ser atendida e protexida segundo establece a lei. A través do vídeo “Dereito a refuxio”, de Oxfam Intermón,¹¹ preténdese tratar de esclarecer e profundar nos diferentes conceptos relacionados con esta temática: persoa refuxiada, dereito a asilo, devolucións en quente... Mais máis allá da categoría administrativa, queremos pór o foco na necesidade de protexer a vida das persoas por cima de calquera outro interese e dar a coñecer; por iso, as accións e campañas que diferentes grupos, organizacións e ONG están a levar a cabo para defender os dereitos básicos e a dignidade das persoas que hoxe en día están a migrar forzosamente. As preguntas que poden inspirar o debate son as seguintes:

- Que causas obrigan as persoas a se desprazaren?
- A que se denomina “persoa refuxiada”? Que dereitos ten unha persoa refuxiada? Que é o dereito de asilo?
- Que diferenzas hai entre unha persoa refuxiada e unha persoa emigrante económica?
- Por que se fala de “devolucións en quente”?
- Por que esta campaña esixe o dereito ao asilo transparente e xusto?

A partir do debate, procederase á elaboración de conclusións para compartir coas demais aulas.

O negocio da migración

Con esta actividade propónse buscar información a través de diferentes medios de comunicación que axuden a profundar e analizar criticamente estes intereses e beneficios que son xerados detrás das políticas migratorias. Por este motivo, convidámoslos a buscar información sobre as políticas migratorias dos países respectivos (en concreto, das actuacións previstas e das partidas económicas destinadas a cada unha delas). Convidámoslos tamén a buscar noticias que falen doutros actores ou factores que se benefician economicamente dos fenómenos migratorios en cada contexto. Ao mesmo tempo, será interesante, se for posíbel, identificar información sobre qué mecanismos se están a desenvolver para garantir o cumprimento dos dereitos humanos nas respectivas fronteiras.

Podedes encontrar moitas pezas informativas sobre estes aspectos na Internet. Xuntamos dúas noticias que poden axudar tamén á reflexión. Unha vez recompilada e analizada a información, procederase a realizar o debate para responder ás preguntas: A quen beneficia que millares de persoas se vexan obrigadas a se desprazar? De que maneira se benefician?

11. Ver vídeo: <https://www.youtube.com/watch?v=MaNYRdQ1fC0>

O teu desaparecido, o meu negocio

El País. Cidade de Guatemala, 11 de agosto de 2015
http://elpais.com/elpais/2015/08/07/planeta_futuro/1438961564_694153.html

“A migración clandestina desenvolveu na América Central un variado comercio que busca responder ás necesidades do éxodo indocumentado, principalmente de hondureños, guatemaltecos, salvadoreños e nicaraguanos que atravesan México co soño de chegar aos Estados Unidos. Así, donos de buses, coíotes, pasadores de aduanas, hoteleiros, taxistas... viven das rendas que xera o soño americano de millares de persoas que tentan a travesía migratoria terrestre máis perigosa do mundo. Ultimamente, un novo elemento veu sumarse á oferta comercial: os falsos buscadores de emigrantes. Estafadores que puxeron o ollo no mercado de desaparicións, enganando familias desesperadas que tentan obter algunha noticia dos seus familiares.

Varias organizacións defensoras dos dereitos humanos estiman que máis de 70.000 emigrantes desapareceron no seu tránsito por México. Secuestrados polo crime organizado, presos en cárceres, asasinados, vítimas de trata con fins de explotación sexual no caso das mulleres. Millares de familias perden comunicación cos seus parentes nalgún Estado de México. Angustiadadas, aceptan a axuda de quen aseguran traballar buscando persoas en troco de cantidades de diñeiro que poden chegar a sextuplicar as rendas mensuais do grupo familiar”.

O negocio dos refuxiados: os traficantes gañan máis de 4.000 Millóns co tráfico de persoas a Europa

LA VANGUARDIA. Barcelona, 17/05/2016 17:01
<http://www.lavanguardia.com/internacional/20160517/401853418643>

As redes de tráfico de persoas gañaron máis de 4.000 millóns de euros en 2015, ano que estivo marcado pola migración de refuxiados cara Europa, segundo un relatorio presentado neste martes en Xenebra pola Interpol e pola Europol. 90% dos emigrantes que entraron na Unión Europea en 2015 dependeron de redes criminais, afirman ambos os organismos.

Neste sentido, a maioría do millón de emigrantes que entraron na Unión Europea en 2015 pagaron entre 3.000 e 6.000 euros para completar o seu camiño, o que representa un abano de entre 4.400 e 5.300 millóns de euros en total, expónse.

No relatorio advírtese que os emigrantes que viaxan á UE son vulnerábeis á explotación sexual ou ao traballo forzado, xa que necesitan pagar as súas débedas cos traficantes.

A fin de lavar o diñeiro, os traficantes movían grandes cantidades de efectivo a través das fronteiras, que despois eran branqueadas a través da compra e venda de vehículos, tendas, restaurantes ou compañías de transporte.¹²

Non te deixes enlear

Vulneración de dereitos.

Análise do imaxinario colectivo.

Cómo combater rumores e crenzas falsas.

E nós, que podemos facer?

Non te deixes enlear: Que é un rumor? Que é un prexuízo?¹³

O dereito a moverse, a migrar, a refuxio, que todas as persoas temos, implica que os nosos dereitos e a nosa dignidade sexa respectada tanto no momento de partida como durante o tránsito, e tamén, e especialmente, na nova sociedade de acollida. E niso as sociedades que acollen poboación refuxiada ou emigrante teñen un desafío a conseguir. Reflexionar individual e colectivamente sobre cómo pensamos e cómo nos comportamos coas persoas emigrantes no noso propio país é importante para garantir o respecto de toda persoa a migrar e refacer a súa vida noutro lugar.

Hoxe en día, e historicamente, o colectivo emigrante convértese facilmente no chibo expiatorio sinalado por algúns círculos políticos e mediáticos como responsábel de moitos dos problemas sociais e económicos que se sofren nun país. Aos poucos foi penetrando unha imaxe dos “outros” como unha categoría coa cal se compite e que é visualizada como o inimigo. É neste contexto onde proliferan os rumores sobre a poboación emigrante.

Por iso, neste capítulo propomos iniciar un traballo de investigación sobre os rumores e prexuizos que circulan na nosa sociedade, nos medios, na rúa, e que condicionan os nosos discursos e actitudes en torno das persoas refuxiadas e das persoas emigrantes. Comezaremos con a visualización de “Non te deixes enlear” e despois, en pequenos grupos, responderemos ás seguintes cuestións: youtu.be/FDIs-hFgl-s

- Que é un rumor? Que nos provoca? Por que se crean?
- Por que o vídeo se titula “Non te deixes enlear”?
- Quen transmite os rumores?

En pequeno grupos anotarán os rumores, distribuirannos e buscarán información, datos e argumentos que os desmintan para pólos despois en común.

12.Fonte: <http://www.lavanguardia.com/internacional/20160517/401853418643>

13. Fonte:

<http://www.unesco.org/new/es/communication-and-information/resources>

<https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/temas/refugio/>

A explicación seguinte pode servos de utilidade:

Allport e Postman (1967) foron os primeiros investigadores que abordaron o estudo dos rumores. Estes autores entenden que todo rumor é unha narración relacionada con feitos cotiáns, críbel ou factíbel de ser crida, vinculada tamén cun problema concreto ou con algunha inquietude puntual, da cal non se pode verificar a súa exactitude, aínda que tampouco demostrar directamente a súa falsidade; reproducese baixo o efecto “bola de neve” e pode xurdir sobre un prexuízo, perante a falta de noticias, so a presión da ansiedade ou do medo da xente polo presente e polo futuro.¹⁴

Os rumores fórmanse sobre a base de tres compoñentes:

- O obxecto (diana) do rumor, que pode ser unha persoa, un grupo (persoas emigradas, por exemplo), unha organización, unha situación social, etc.
- O contido do rumor, que pode ser máis ou menos relevante no contexto social, por exemplo, a inseguridade cidadá.
- A relación, xeralmente ambigua, entre o obxecto ou grupo diana e o contido.

O **prexuízo** é un complexo fenómeno psicosocial que se interioriza de moi diversas formas e en múltiples contextos sociais: durante o proceso de socialización familiar e/ou escolar, a través dos medios de comunicación, da literatura, etc.

Unha gran parte das definicións de prexuízo conciben este como unha actitude avaliativa (hostil e/ou negativa) para coas persoas de certos grupos sociais polo mero feito de pertencer a eles (Allport, 1954). Esa actitude negativa sería consecuencia da ocorrencia de calquera dos seguintes fenómenos ou de todos eles:

- Mantemento de crenzas, estereotipos negativos, etc. sobre as persoas do grupo que sofre os prexuízos.
- Expresión de afecto negativo cara as persoas do referido grupo, que pode implicar unha infra-humanización das mesmas.
- Manifestación de condutas discriminatorias para con elas.

Estes tres compoñentes do prexuízo están estreitamente relacionados, influenciándose mutuamente para dar lugar á actitude negativa cara o grupo.

Pistas para elaborar a ficha caza rumores. Falemos de rumores, mitos e feitos... e feitos que non son noticia¹⁵

Agora que xa se coñece o que é un rumor, procederase a analizar se no lugar onde se vive hai rumores parecidos cos do vídeo. Actuar

14. Fonte: http://www.juntadeandalucia.es/export/drupaljda/desconstruir_rumores_manual.pdf

15. Fonte:

<http://www.unesco.org/new/es/communication-and-information/resources>

<https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/temas/refugio/>

perante un rumor é importante para asegurar o respecto para con todas as persoas. Pensar de forma crítica e analizar a información que nos chega é esencial para non caer na trampa dos rumores. Buscar datos e información fiable é a ferramenta fundamental para combatelos. Propómosvos analizar algúns dos rumores máis habituais que se poidan dar na vosa cidade, vila, barrio... sobre distintos colectivos.

A ficha caza rumores deberá contemplar os seguintes datos:

Rumor:	
Persoas a que afecta:	
Ónde se transmite o rumor:	
Argumentos e datos que o desmintan:	
Cómo podemos mudar este rumor:	

Xuntamos información sobre rumores e prexuízos que circulan sobre as persoas emigrantes e refuxiadas, así como argumentos que contrarrestan a falsa información.

Mitos

Os refuxiados son un problema europeo. De feito, na Europa só hai o 6% dos refuxiados no nivel mundial, en comparación co 39% no Oriente Medio e no norte da África, e o 29% no resto da África. Os refuxiados sirios encóntranse na súa maior parte nos países limítrofes con Turquía, Líbano, Xordania e Iraq. Mentres que máis dun millón de refuxiados chegaron a Europa por mar en 2015, isto representa só o 0,3% da poboación total do continente.

Os refuxiados non están desesperados, eles son os que escollen migrar. Por definición, os refuxiados son persoas que foxen a través de fronteiras escapando de conflitos violentos ou da persecución. Fan uso do seu dereito legal ao asilo, algo incluído na Declaración Universal dos Dereitos Humanos, un dereito que ti tamén terías se algunha vez o necesitases no futuro. Os grandes perigos físicos a que os refuxiados se expoñen na súa fuxida reflicten a gravidade da situación a que se enfrontan. Os emigrantes son unha categoría máis ampla que inclúe aqueles que se desprazan por razóns económicas, así como as persoas que foxen de desastres ambientais, da fame e da fame negra.

Dentro da UE, así como nos medios de comunicación, tentouse xustificar o crecente endurecemento das políticas de migración sinalando que Europa está a ter que se ocupar dun maior número de persoas refuxiadas e emigrantes do que lle corresponde. Díxose tamén que a gran maioría das persoas que entran de maneira irregular na Europa son emigrantes económicos.

A maioría dos refuxiados son homes mozos sans e fortes. Na realidade, segundo o ACNUR, máis do 75% de todos os refuxiados sirios son mulleres e nenos. Dos refuxiados que chegan á Europa, máis da metade son mulleres e nenos.

Os refuxiados rouban os traballos aos nacionais do país de acolida. Os refuxiados crean emprego. De acordo con investigacións da OCDE, os refuxiados expanden o mercado interno e crean un posto de traballo por cada un que ocupan. Nalgúns países, foron responsables por case un terzo do crecemento económico no período de 2007 a 2013.

Os refuxiados aproveítanse do estado do benestar. A maioría dos refuxiados contribúen moito máis ás arcas públicas do que reciben dela. Investigacións no Reino Unido, Canadá, Alemaña, Grecia, Portugal e España, mostran que os refuxiados son menos ou igualmente dependentes dos fondos públicos do que os locais.

Os refuxiados e os emigrantes traen o terrorismo. Dos principais ataques terroristas en todo o mundo nos últimos anos, a gran maioría foron perpetrados por cidadáns nados nos países afectados. Nas palabras do Alto Comisionado das Nacións Unidas para os Refuxiados, António Guterres, “non son os fluxos de refuxiados os que causan o terrorismo; é o terrorismo, a tiranía e a guerra os que crean refuxiados”. A creación de divisións entre a xente e o fomento do odio entre grupos é parte da estratexia do terrorismo.

Os países desenvolvidos están saturados e non poden recibir máis xente. O crecemento da poboación nativa na maioría dos países desenvolvidos está en declive, un tema en que a migración pode ser chave no momento de abordalo. Os refuxiados e os emigrantes poden manter os niveis de poboación e proporcionar unha base de persoas en idade de traballar para contribuír para as pensións dun número crecente de xubilados.

Feitos

A maioría dos refuxiados do mundo non saen da súa rexión de orixe. No final de 2013, os países que maior número de refuxiados acolían eran: Paquistán, Irán, Líbano, Xordania, Turquía, Kenya, Chad, Etiopía, China e Estados Unidos. En 2013, 48% de todas as entradas irregulares e 63% de todas as chegadas irregulares por mar eran de persoas procedentes de Siria, Eritrea, Afganistán e Somalia, países asolados por conflitos e polos abusos xeneralizados contra os dereitos humanos. A maioría de quen foxen destes países fano para escapar da violencia ou da persecución e son, en principio, persoas que necesitan protección internacional.

Segundo datos da Organización Internacional para as Migracións (OIM) e do Alto Comisionado das Nacións Unidas para os Refuxiados (ACNUR), entre xaneiro e setembro de 2015, máis de 3.200 persoas perderon a vida tentando chegar a Europa. Aínda que Siria representa a maior crise de refuxiados do mundo, non é a única. Na África, as persoas foxen de conflitos e de persecución en países como

Sudán do Sur, a República Centroafricana, Nixeria, Burundi, Somalia, Etiopía, Sudán ou a República Democrática do Congo. Calcúlase que na África subsahariana hai tres millóns de persoas refuxiadas. En Kenya érguese Dadaab, o maior campo de refuxiados do mundo, establecido en 1991, e que en maio de 2015 superaba as 350.000 persoas.

Feitos que non son noticia

As contribucións positivas das persoas emigrantes, como as súas competencias, recursos e diversidade, case nunca son noticia. Porén, estas boas noticias tamén existen. Un exemplo: segundo o Banco Mundial, a migración internacional é boa porque os traballadores poden ir aos lugares onde son máis produtivos. O valor do diñeiro que as persoas emigrantes envían aos países en desenvolvemento (as chamadas “remesas”) é tres veces superior á cantidade que os gobernos dedican á axuda ao desenvolvemento, que se calcula que, en 2013, foi de 404.000 millóns de dólares estadounidenses.

Viaxes perigosas

Na tentativa de escapar de situacións desesperadas, as persoas refuxiadas e emigrantes arriscan a súa vida en perigosas viaxes. Así sucede no mar Mediterráneo, mais tamén no sueste asiático. Por outro lado, na ruta dos Balcáns, as persoas refuxiadas e emigrantes enfróntanse a detencións arbitrarias, malos tratos por parte das forzas de seguridade, abusos, explotación por parte dos contrabandistas, devolucións sumarias, mesmo a morte. Na América Central, millares de persoas que tentan cruzar México son secuestradas, violadas ou perden a vida nunha das viaxes máis perigosas do mundo. Durante o traxecto, están expostas a sufrir abusos ás mans de funcionarios dos servizos de migración, axentes de policía, militares, traficantes de seres humanos e bandas criminais.

Entrevista a unha organización

Se xurdir a posibilidade de contactar algunha organización ou asociación que estea a traballar directamente con poboación refuxiada ou emigrante, será unha boa forma de validar a información recollida e de confirmar a falsidade dos rumores e crenzas. Tamén pode buscarse pola Internet. Hai moitas campañas en moitos países que foron postas en marcha para denunciar, rebater e desmentir rumores e afirmacións falsas sobre diferentes colectivos e persoas.

Recomendamos preparar primeiro a ficha anti-rumores e poder validar na entrevista o traballo realizado.

Actúa

Propostas de acción.

Comprometémonos o noso manifesto “Dereitos sen fronteiras”

O manifesto será elaborado a partir de todas as conclusións de cada capítulo, que serán resumidas e redactadas a partir de catro aspectos: a observación, a análise, a denuncia e o compromiso.

No final do capítulo 4, é o momento de ollar para atrás, revisar todo o que se compartiu e todo o que se descubriu. Agora é o momento de se preguntar: e nós, o que podemos facer? Que podemos facer para contribuír para mudar esta situación de inxustiza desde o máis próximo, desde cada un dos nenos e nenas, desde a escola, desde as familias, desde o barrio...? Este é o capítulo que dá sentido á práctica escolar.

Dicía Freire que a lectura da palabra e a lectura do mundo van unidas porque, no fondo, a educación crítica e emancipadora implica capacitar os mozos e as mozas estudantes para poderen reconstruír a súa realidade cultural e social a partir da propia experiencia dunha maneira contrastada, menos tendenciosa. A escola ten a opción de silenciar os estudantes, ou de facelos cidadáns e cidadás críticos e activos.

Unha educación emancipadora procura educar cidadáns e cidadás responsábeis a partir das súas experiencias, dos seus problemas e necesidades, das súas voces; axudar a que observen, descubran e interpreten criticamente os diversos contextos a través dos cales desenvolven a súa vida. Trátase de que a práctica escolar sexa significativa, teña sentido e anime o compromiso. Os centros escolares son un espazo onde poden ser xeradas mudanzas, que implican transformación social. Aínda que non están xeneralizadas, xa existen experiencias que desenvolven a capacidade de busca e de significación, de interpretación crítica nun proceso dialóxico, e que promoven mudanzas cara un currículo máis participativo e unha escola máis democrática.¹⁶

Campaña de sensibilización

Recomendamos dar a coñecer o traballo realizado nas distintas actividades. Propómosvos que a carta de compromisos fiqu pendurada nalgún lugar visíbel do centro e que sirva de lembranza. Animámosvos a que tiredes fotografías de todos os actos que organicedes e que as compartades no blog.

Acción simbólica: O muro das inxustizas

Para concluír, no capítulo final, propónse aos centros unha actividade colectiva: **Construír e derrubar o muro das inxustizas.**

16. Extraído de: “Lectura crítica, xustiza e solidariedade: ensinar na escola a ler o mundo e concienciar”, en *Pistas para mudar a escola*, Colección Cidadanía Global. Propostas. 2. Intermón Oxfam, 2009.

Seguindo o fío, traballado nesta edición, das fronteiras visíbeis e invisíbeis que negan dereitos ás persoas, trátase de recompilar ao longo do proceso esas ideas que recoñecemos como inxustas e que no mundo separan as persoas e non lles permiten acceder aos seus dereitos máis básicos. Estas ideas serán plasmadas en tixolos que construiremos con tetrabricks, e con todos eles e a nosa creatividade ergueremos un gran muro que, como acto simbólico, derrubaremos coa axuda da nosa comunidade educativa.

É unha boa oportunidade para implicar as demais aulas do centro, as familias etc. Queremos ver caer moitos muros!

#DerechosEnMovimiento

Lecturas de interese

“Na Europa hai unha batalla sobre quén ten dereito a ter dereitos”. Itziar Ruiz-Giménez

Ver online en: <http://www.agora-revistaonline.com/single-post/2016/04/18/ENTREVISTAS-Itziar-RuizGim%C3%A9nez-En-Europa-hay-una-batalla-sobre-qui%C3%A9n-tiene-derecho-a-tener-derechos>

Aprendizaxe cooperativa

Qué entendemos por aprendizaxe cooperativa¹⁷

A partir da definición de aprendizaxe cooperativa de Johnson, Johnson e Holubec (1999), e tendo en conta as contribucións de Spencer Kagan (1999), a aprendizaxe cooperativa é o uso didáctico de equipos reducidos de alumnos, xeralmente de composición heteroxénea en rendemento e capacidade, aínda que ocasionalmente poden ser máis homoxéneos, utilizando unha estrutura da actividade tal que asegure ao máximo a participación equitativa (para que todos os membros do equipo teñan as mesmas oportunidades de participar) e potencie ao máximo a interacción simultánea entre eles, coa finalidade de que todos os membros dun equipo aprendan os contidos propostos, cada un até o máximo das súas posibilidades e aprendan, ademais, a traballar en equipo.

Da definición que acabamos de facer, podemos destacar os seguintes aspectos:

- Os membros dun equipo de aprendizaxe cooperativa teñen unha dupla responsabilidade: aprender eles o que o profesor lles ensina e contribuír para que o aprendan tamén os seus compañeiros de equipo.
- E o profesorado utiliza a aprendizaxe cooperativa cunha dupla finalidade: para que o alumnado aprenda os contidos escolares, e para que aprenda tamén a traballar en equipo e a ser solidario, como uns contidos escolares máis. Isto é, cooperar para aprender e aprender a cooperar...
- Non se trata de que os alumnos dunha clase fagan, de vez en cando, un “traballo en equipo”, senón de que estean organizados, de forma máis permanente e estábel, en “equipos de traballo” fundamentalmente para aprender xuntos, y, ocasionalmente, se for o caso, para facer algún traballo entre todos.
- A aprendizaxe cooperativa non é só un método ou un recurso especialmente útil para aprender mellor os contidos escolares, senón que é, en si mesmo, un contido curricular máis que os alumnos deben aprender e que, por tanto, se lles debe ensinar.

17. Extraído de: <http://www.orientacionandujar.es/wp-content/uploads/2013/06/El-Trabajo-Cooperativo-como-Metodolog%C3%ADa-para-la-Escuela-Inclusiva.pdf>

Dinámicas de grupo para fomentar a participación, o debate e o consenso na toma de decisións

O Grupo Nominal

Esta dinámica serve para obter informacións, puntos de vista ou ideas dos alumnos sobre un tema ou un problema determinado, dunha forma estruturada, de modo que facilita a participación dos máis cohibidos e impide o protagonismo excesivo dos máis lanzados. É unha técnica especialmente útil cando se trata de que un grupo aula teña que tomar decisións pactadas sobre aspectos relativos a normas, disciplina, actividades grupais, etc. Mais tamén pode servir, por exemplo, para que o profesor ou a profesora poida coñecer, ao acabar un tema, cáles son os coñecementos que os alumnos adquiriron ou consideran máis fundamentais. Aplícase da seguinte maneira:

- Ante todo, o profesor – ou a persoa que actúa como facilitador (que pode ser un alumno) – explica claramente cal é o obxectivo que se pretende atinxir coa aplicación desta técnica, e cal é o tema ou o problema sobre o cal fai falta centrar toda a atención. Durante uns cinco minutos aproximadamente, cada participante, individualmente, debe escribir as informacións, propostas ou suxestións que lle veñen á cabeza sobre o tema ou o problema de que se trata.
- O facilitador pide aos participantes, uno por un, que expresen unha das ideas que escribiron e vai anotándoas no encerado. Se alguén non quere participar, pode “pasar”, e se alguén ten máis dunha idea, terá que esperar, para verbalizar a segunda, que se teña completado a primeira volta, supondo que nesta volta a súa idea non teña sido fornecida por algún outro participante. Fica claro, pois, que o importante son as ideas, non quen as fornece sen.
- Cando se teñan anotado todas as ideas, despois de ter completado as voltas que fosen necesarias, a persoa que dinamiza a técnica pide se todo ficou claro para todos. Se hai algunha dúbida sobre algunha contribución, é o momento de pedir a quen formulase a idea que faga os esclarecementos convenientes. Trátase só de esclarecementos, non de obxeccións ou críticas ás ideas recollidas.
- Finalmente, todas as ideas deben ficar recollidas no encerado, seguindo o orde alfabético: a primeira idea fornecida é a A, a segunda é a B, a terceira, a C, etc.
- O paso seguinte consiste en que cada participante xerarquiza as ideas expostas, puntuando cun 1 a que considera máis importante, cun 2, a segunda en importancia, cun 3, a terceira, e así sucesivamente até ter puntuado todas as ideas expostas (se había 12 ideas, a última terá unha puntuación de 12).
- Acto seguido, anótase no encerado, xunto a cada unha das ideas, a puntuación que lle outorgou cada participante e, finalmente, súmanse as puntuacións de cada idea. Deste modo, pode saberse cáles son as ideas máis valoradas por todo o grupo aula: as que obtivesen menos puntuación entre todos os participantes.

- Finalmente, coméntanse, discútense ou resúmense – segundo o caso – os resultados obtidos. Se o grupo é moi numeroso, e supondo que estea dividido en diferentes equipos, para facer máis áxil a aplicación desta técnica, pode ser seguido o mesmo procedemento, mais substituíndo o traballo individual polo traballo en equipos, no momento de pensar e escribir as ideas relacionadas co tema ou problema en cuestión, e no momento de puntualas.

As Dúas Columnas

Esta dinámica é moi adecuada para decidir, de forma pactada, cal é a mellor solución a un problema ou cuestión con distintas alternativas. A dinámica das Dúas Columnas (Fabra, 1992) é un procedemento moi simple que facilita o consenso cando os membros dun grupo aula deban tomar unha decisión ou resolver un problema para o cal hai diversas alternativas e non saben cal é a mellor.

Esta dinámica complementase moi ben coa do Grupo Nominal: pode ser utilizada na última fase desta dinámica, para conseguir que o grupo se asegure, no posíbel, que a alternativa que foi máis valorada é, efectivamente, a que ofrece mellores garantías de éxito.

A dinámica das Dúas Columnas é, propiamente, unha forma de valoración de alternativas, que facilita o diálogo e o consenso e evita moitos dos enfrontamentos que ocorren cando alguén ten un excesivo protagonismo e tenta impor a súa opinión aos demais. Para iso, o facilitador anota as alternativas propostas polos participantes, mais non o nome de quen as propuxo. Todos poden fornecer as alternativas que consideren pertinentes, e cando xa non se fornezan novas alternativas, pásase a facer a valoración de cada unha delas.

O proceso a seguir é o seguinte:

- As propostas ou alternativas deberán ficar anotadas nun extremo do encerado, ordenadas alfabeticamente (cun A, a primeira; un B, a segunda; un C, a terceira; etc.
- O espazo restante do encerado é dividido en dúas partes, cunha raia vertical. Nunha parte escribíranse “Aspectos positivos”, e na outra “Consecuencias non desexadas” (Non se escribirá “aspectos negativos” para evitar que quen a propuxese a defensa encarnizadamente cando, na realidade, o que convén é que a aula se esqueza de quen fixo as propostas e centre o seu interese sobre o contido das mesmas, non sobre os seus autores). (Figura 13).
- En seguida, é lida a proposta A e pídesse a todos os participantes que colaboren facendo explícitos os aspectos positivos que perciben nelas (qué aspectos do problema solucionan, qué vantaxes implica, etc.) e van sendo anotados no encerado, na respectiva columna.
- Despois, pídesse aos participantes que pensen e expliquen as “consecuencias non desexadas” da mesma proposta (qué pode ocorrer se facemos isto, cómo poderían evolucionar os feitos se levásemos a cabo a proposta, etc.), e tamén se anotan na respectiva columna.
- Despois, faise o mesmo coas demais propostas: a B, a C, etc.

- Finalmente, pídese ao grupo que analice o que foi escrito en cada columna con relación a todas as propostas. A partir de aí, pódese valorar cál é a máis adecuada (a que nos permite con maiores garantías superar o problema ou conseguir o obxectivo desexado, cos mínimos custos). Como é natural, os criterios de avaliación das distintas alternativas non deben ser cuantitativos, senón cualitativos: ás veces, unha soa consecuencia non desexada pode invalidar unha alternativa.

Esta dinámica, ademais de canalizar o diálogo e facilitar a toma de decisións, ten outras vantaxes: mellora o razoamento lóxico, a capacidade de síntese e a expresión verbal do alumnado, e obrígalles a colaborar e a acostumarse a dar máis importancia aos obxectivos comúns do que ás necesidades individuais.

Por outro lado, como na dinámica do Grupo Nominal, o traballo individual pode ser substituído polo traballo en equipo: os que pensan e fornecen as alternativas, e que as valoran unha por unha, son os equipos cooperativos, non os alumnos e as alumnas individualmente.

Alternativa	Aspectos positivos	Consecuencias non desexadas
A/		
B/		
C/		
Etc.		

Estruturas básicas para a aprendizaxe cooperativa

As estruturas cooperativas básicas poden ser utilizada para distintas finalidades nos diferentes momentos ou secuencias dunha Unidade Didáctica (UD): poden servir, antes de iniciar unha UD, por exemplo, para coñecer as ideas previas dos alumnos sobre os contidos que imos traballar na UD que en breve comezaremos; no inicio da UD, poden ser útiles para saber, por exemplo, até qué punto os alumnos e as alumnas entenderon unha explicación do profesor ou da profesora ou do vídeo que lles proxectamos; durante a UD, en troca, poden ser útiles para facer as actividades programadas para que os e as estudantes “practiquen” as competencias relacionadas cos contidos traballados na UD; e no final da UD poden servírnos para facer, por exemplo, unha recapitulación ou síntese dos contidos traballados na UD.

Estrutura	Antes da UD	No inicio da UD	Durante a UD	No final da UD
Lectura compartida	“Refrescar” as ideas sobre o tema a traballar a partir dun texto.	Introducir un tema a partir dun texto.	Asegurarse da comprensión dun texto a partir do cal deberán realizar exercicios.	Asegurarse da comprensión dun texto que sintetiza os contidos do tema traballado.
1-2-4	Coñecer as ideas previas sobre o tema que se traballará.	Comprobar a comprensión dunha explicación.	Resolver problemas, responder preguntas, realizar exercicios, etc., sobre o tema que se está a traballar.	Responder preguntas ou construír frases que resuman as ideas principais do tema traballado.
O Folio Xiratorio	Coñecer as ideas previas sobre o tema que se traballará.	Comprobar a comprensión dunha explicación, dun texto, etc.	Resolver problemas, responder preguntas, realizar exercicios, etc., sobre o tema que se está a traballar.	Responder preguntas ou construír frases que resuman as ideas principais do tema traballado.
Parada de tres minutos	Recordar e expor ideas relacionadas co tema que se traballará.	Propor cuestións que queiran coñecer do tema que se comeza a traballar.	Propor cuestións e dúbidas sobre o tema que se está a traballar.	Propor cuestións ou dúbidas no final do tema, despois de telo repasado en equipo.

Lectura compartida: No momento de ler un texto, pode facerse de forma compartida, en equipo. Un membro do equipo le o primeiro parágrafo. Os demais deben estar moi atentos, xa que o que vén despois (seguindo, por exemplo, o sentido dos punteiros do reloxo), despois de que o seu compañeiro teña lido o primeiro parágrafo, deberá explicar o que este acaba de ler, ou deberá facer un resumo, e os outros dous deben dicir se é correcto ou non, se están ou non de acordo co que dixo o segundo. O estudante seguinte (o segundo) – o que fixo o resumo do primeiro parágrafo – lerá en seguida o segundo parágrafo, e o seguinte (o terceiro) deberá facer un resumo do mesmo, mentres que os outros dous (o cuarto e o primeiro) deberán dicir se o resumo é correcto ou non. E así sucesivamente, até que se teña lido todo o texto.¹⁸

Estrutura 1-2-4: O mestre ou a mestra formula unha pregunta ou unha cuestión a todo o grupo, por exemplo, para comprobar até qué punto entenderon a explicación que lles acaba de facer, ou para practicar algo que lles acaba de explicar. O mestre ou a mestra fornece a cada participante un molde, con tres cadros (un para a “situación 1”; outro para a “situación 2”; e outro para a “situación 4”), para anotaren nela as sucesivas respostas. Dentro dun equipo de base, primeiro cada un (“situación 1”) pensa cal é a resposta correcta á pregunta que formulou o mestre ou a mestra, e anótalo no primeiro cadro. En segundo lugar, póñense de dous en dous (“situación 2”), trocan as súas respostas e coméntanas, e de dúas fan unha, e anótana, cada un, no segundo cadro. En terceiro lugar, todo o equipo (“situación 4”), despois de se ter mostrado as respostas dadas polas dúas “parellas” do equipo, deben compor entre todos a resposta máis adecuada á pregunta que se lles formulou.¹⁹

18. Estructura ideada por María Jesús Alonso, del Colegio Público Comarcal «Los Ángeles», de Miranda de Ebro (Burgos). (M. J. Alonso y Y. Ortiz, 2005, pág. 63). Véase también Pujolàs (2008).

19. Adaptada de www.cooperative.learning

O folio xiratorio: O educador ou a educadora atribúe unha tarefa aos equipos de base (unha lista de palabras, a redacción dun conto, as cousas que saben dun determinado tema para coñecer as súas ideas previas, unha frase que resuma unha idea fundamental do texto que leron ou do tema que estiveron a estudar, etc.) e un membro do equipo comeza a escribir a súa parte ou a súa contribución nun folio “xiratorio”. Despois, pásao ao compañeiro do lado seguindo a dirección dos punteiros do reloxo para que escriba a súa parte da tarefa no folio, e así sucesivamente até que todos os membros do equipo teñan participado na resolución da tarefa.²⁰

Parada de tres minutos: É unha forma de regular – de estruturar – a actividade máis ampla que o grupo está a facer nun momento dado, de modo que se facilite a interacción entre os estudantes e a súa participación na mesma. Cando o mestre ou a mestra, por exemplo, está a dar unha explicación a todo o grupo, pregúntase abertamente a todo o grupo se alguén ten algunha pregunta a facer ou se ten calquera dúbida, xeralmente hai pouca participación ou sempre participan os mesmos alumnos ou alumnas (os máis extravertidos); algúns, en troca, máis tímidos ou introvertidos, non participan nunca ou fano en moi poucas ocasións, ou só se se lles pide directamente. En lugar de isto, de vez en cando o mestre ou a mestra interrompe a súa explicación e establece unha breve parada de tres minutos (ou o tempo que for considerado máis conveniente), para que cada equipo de base pense e reflexione sobre o que lles explicou até aquel momento, e pense dúas ou tres preguntas ou dúas ou tres dúbidas ou aspectos que non ficaron suficientemente claros sobre o tema en cuestión, que despois deberán propor. Unha vez decorridos estes tres minutos, o portavoz de cada equipo formula unha pregunta ou dúbida – das tres que pensaron –, unha por equipo en cada rolda. Se unha pregunta – ou outra moi parecida – xa formulada por outro equipo, saltana. Cando xa teñan formulado todas as preguntas, o mestre ou a mestra prosegue a explicación, até que estableza unha nova parada de tres minutos.²¹

Lapis ao centro: O mestre ou a mestra dá a cada equipo unha folla con tantas preguntas ou exercicios sobre o tema que traballan na aula como membros ten o equipo de base (por vía de regra, catro). Cada estudante debe facerse cargo dunha pregunta ou exercicio:²²

- Debe lelo en voz alta e debe ser o primeiro que opina sobre cómo responder á pregunta ou facer o exercicio.
- Despois pregunta a opinión de todos os seus compañeiros ou compañeiras de equipo, seguindo unha orde determinada (por exemplo, a dirección dos punteiros do reloxo), asegurándose de que todos os seus compañeiros fornecen información e expresan su opinión.
- A partir das distintas opinións, discuten e entre todos deciden a resposta adecuada.
- E, finalmente, comproba que todos entenden a resposta ou o exercicio tal como o decidiron entre todos e que saberán anotala no seu caderno.

20. Adaptada de Spencer Kagan. Véase también Pujolàs (2008)

21. Adaptada de www.cooperative.learning

22. Estructura adaptada de Kagan por Nadia Aguiar Baixauli, del C. R. A. «Río Aragón», de Bailo (Huesca) y María Jesús Tallón Medrano, del CEIP «Puente Sardas», de Sabiñánigo (Huesca).

É determinada a orde dos exercicios. Cando un estudante le en voz alta “a súa” pregunta ou exercicio e mentres cada un expresa a súa opinión e entre todos falan de cómo se fai e deciden cuál é a resposta correcta, os lapis ou os bolígrafos de todos son colocados no centro da mesa para indicar que naqueles momentos só se pode falar e escoitar e non se pode escribir. Cando todos teñen claro o que hai que facer ou responder naquel exercicio, cada uno apaña o seu lapis e escribe ou fai no seu caderno o exercicio en cuestión. Neste momento, non se pode falar, só escribir. Despois, os lapis son colocados novamente no centro da mesa e procédese do mesmo modo con outra pregunta ou cuestión, esta vez dirixida por outro alumno.

O xogo das palabras: O mestre ou a mestra escribe no encerado algunhas palabras chave sobre o tema que están a traballar ou xa terminaron de traballar. En cada un dos equipos de base, os estudantes deben escribir unha frase con estas palabras – cada un a partir dunha das palabras chave –, ou expresar a idea que hai “detrás” destas palabras.²³

Para seren facilmente manipulábeis, escriben a frase sobre un papel dun tamaño pequeno (unha terceira unha cuarta parte dun folio). Logo, seguindo unha orde determinada, cada estudante mostra a frase que escribiu aos seus compañeiros e compañeiras, que a corríxen, matizan, completan... Dalgunha forma, “fana súa” e xa é unha frase colectiva, de todo o equipo, non do que a escribiu en primeiro lugar.

Se había máis de catro palabras chave, son realizadas as roldas necesarias, seguindo o mesmo procedemento (se nalgunha rolda xa non hai unha palabra para cada un, distribúenas), até ter unha frase, debidamente supervisada por todo o equipo, para cada unha das palabras chave. Despois, ordénanas sobre a mesa seguindo un criterio lóxico, compondo unha especie de esquema-resumo ou mapa conceptual do tema.

Cando o mestre ou a mestra deu o visto bo á orde que determinaron, numéranas e, por parellas (nunha ocasión unha parella, e na ocasión seguinte, a outra) encárganse de pasalas a limpo e de facer unha copia para cada membro do equipo.

23. Adaptada de Spencer Kagan (1999).

Glosario

ACNUR: A Oficina do Alto Comisionado das Nacións Unidas para os Refuxiados foi creada no día 14 de decembro de 1950 pola Asemblea Xeral das Nacións Unidas. Ten o mandato de dirixir e coordinar a acción internacional para protexer e resolver os problemas das persoas refuxiadas e apátridas en todo o mundo. Traballa para garantir que todas as persoas poidan exercer o seu dereito a procurar asilo e a encontrar protección noutro estado. Ademais, identifica solucións duradeiras para os refuxiados, como a repatriación voluntaria en condicións dignas e seguras, a integración local ou o reasentamento nun terceiro país.

Asilo: Protección ou refuxio que dá un país ás persoas estranxeiras que reconece como refuxiadas. O recoñecemento do dereito de asilo dunha persoa implica, ademais, que o Estado lle conceda a documentación e a autorización necesarias para residir e traballar.

Campo de refuxiados: Un campo de refuxiados é creado para dar abrigo, durante un período determinado, a un grupo de persoas que tiveron que deixar o seu lar e agora procuran un lugar mellor onde poder refacer as súas vidas. Os habitantes dun campo de refuxiados non só necesitan un lugar en que durmir, senón tamén alimentos e asistencia médica. Os desprazados que chegan a un campo de refuxiados fano con diferentes necesidades. Ás veces, a súa situación soluciónase nun prazo breve, mais outras teñen que ficar alí durante anos. Por exemplo, os refuxiados de Kosovo en Albania estiveron no campo tan só tres meses, mais os de Somalia viven nos campos de Kenya desde 1991. Despois de todo este tempo, foron construíndo unha verdadeira comunidade coas necesidades propias dunha cidade, que necesita unha planificación específica.

Convención de Xenebra de 1951 sobre o Estatuto dos Refuxiados e su Protocolo Adicional de Nova York de 1967: Bases legais que, desde a súa aprobación, permitiron protexer millóns de persoas refuxiadas en todo o planeta. Ambos os documentos establecen quen é unha persoa refuxiada, así como os mecanismos de protección e asistencia, e os dereitos sociais que os Estados asinantes deben garantir.

Declaración Universal dos Dereitos Humanos (DUDH): Documento declarativo adoptado pola Asemblea Xeral das Nacións Unidas na súa Resolución 217 A (III), a 10 de decembro de 1948 en París. Nos seus 30 artigos recolle os dereitos humanos considerados básicos, a partir da carta de San Francisco (26 de xuño de 1945). Os dereitos humanos son dereitos inherentes a todos os seres humanos, sen calquera distinción de nacionalidade, lugar de residencia, sexo, orixe nacional ou étnica, cor, relixión, lingua, ou calquera outra condición. Todos temos os mesmos dereitos humanos, sen calquera discriminación. Estes dereitos son interrelacionados, interdependentes e indivisíbeis.

Emigración: Acto de saír dun Estado co propósito de se asentaren noutro. As normas internacionais de dereitos humanos establecen o dereito de toda persoa a saír de calquera país, incluído o seu. Só en determinadas circunstancias o Estado pode impor restricións a este dereito. As prohibicións de saída do país repousan, por vía de regra, en mandatos xudiciais.

FAO: Organización das Nacións Unidas para a Agricultura e a Alimentación, fundada en 1945. É un dos maiores organismos especializados das Nacións Unidas. O seu principal obxectivo é atinxir un mundo en que impere a seguridade alimentaria elevando os niveis de nutrición, mellorando a produtividade agrícola e as condicións da poboación rural, e contribuíndo para a expansión da economía mundial.

Inmigración: Proceso polo cal persoas non nacionais ingresan (entran) nun país co fin de se estableceren nel.

Migración: Movemento de poboación para o territorio doutro Estado ou dentro deste, que abarca todo movemento de persoas sexa cal for o seu tamaño, a súa composición ou as súas causas; inclúe migración de refuxiados, persoas desprazadas, persoas desarraigadas e emigrantes económicos.

Permiso de residencia: Documento legal expedido polas autoridades competentes dun Estado a un estranxeiro, en que se fai constar que ese estranxeiro ten dereito a vivir no referido Estado.

Permiso de traballo: Documento legal expedido polas autoridades competentes dun Estado, necesario para o emprego do traballador emigrante no país hóspede.

Persoa desprazada: Da mesma forma que a persoa refuxiada, unha persoa desprazada tivo que abandonar o seu lar por medo a perder a vida. A diferenza é que, neste caso, non cruzou ningunha fronteira, senón que tenta buscar un lugar seguro no seu propio país.

Persoa refuxiada: Persoa que se ve obrigada a saír do seu país por temor a ser perseguida pola súa raza, relixión, nacionalidade, opinión política ou outras razóns. Esta definición inclúe tamén as persoas que foxen de conflitos armados ou situacións de violencia xeneralizada. Obter a condición de persoa refuxiada implica as seguintes medidas: autorización de residencia, expedición de documentos de viaxe e de identidade, e autorización para traballar.
Persoa solicitante de asilo: Persoa que solicita o seu recoñecemento como persoa refuxiada noutro país e que se encontra á espera da resolución da súa solicitude.

Persoa solicitante de asilo: Persoa que solicita o seu recoñecemento como persoa refuxiada noutro país e que se encontra á espera da resolución da súa solicitude.

Reunificación familiar: Ferramenta xurídica que permite volver reunir no país de acollida a familia que se viu obrigada a separarse ao

fuxir do seu país de orixe. Esta medida mellora a calidade de vida e a situación social e económica da familia reagrupada.

Reasentamento. Instrumento de protección para as persoas refuxiadas. Unha persoa é reasentada cando é acollida por un país distinto ao primeiro ao que chegou despois de abandonar o seu país de orixe. O reasentamento existe porque ás veces o primeiro país de acollida non pode garantir a seguridade nin a integridade do refuxiado, porque non pode afrontar a chegada de moitas persoas refuxiadas nun período de tempo ou porque un terceiro país (o de reasentamento) ofrece mellores posibilidades para a integración social da persoa refuxiada. Para algunhas persoas refuxiadas, como nenos, nenas, mulleres sometidas a acoso sexual ou persoas con discapacidade, o reasentamento pode ser unha táboa de salvación.

Repatriación: O dereito individual dun refuxiado ou dun prisioneiro de guerra de regresar ao país de orixe en determinadas condicións está previsto en varios instrumentos internacionais. (Convencións de Xenebra de 1949 e Protocolos de 1977, Regulamento sobre as leis e os costumes da guerra terrestre, anexo á carta da Convención da Haia de 1907, instrumentos de dereitos humanos, así como o dereito internacional consuetudinario). O dereito á repatriación é conferido á persoa a título individual e non á autoridade que a retén. Ademais, a repatriación está suxeita á obrigação da autoridade de liberar as persoas que poden ser escollidas (soldados e civís) e á obrigação do país de orixe de recibir os seus propios nacionais.

Repatriación voluntaria: Retorno ao país de orixe de persoas que reúnen os requisitos como consecuencia do desexo libremente expresado de regresar.

Repatriación involuntaria/forzosa: Repatriación de refuxiados ao país de orixe que o país receptor fomenta cando crea circunstancias que non deixan ningunha outra alternativa aos refuxiados máis que a da repatriación. Como a repatriación é un dereito persoal (distinto da expulsión ou da deportación, orixinalmente vinculadas á soberanía do Estado), nin o Estado da nacionalidade, nin o de residencia temporal, nin tampouco o que exerce a xurisdición sobre eles pode proceder á repatriación contra a vontade dunha persoa que pode ser escollida, trátase dun refuxiado ou dun prisioneiro de guerra. De acordo co dereito internacional contemporáneo, os prisioneiros de guerra ou refuxiados que recusan ser repatriados, particularmente se teñen motivos de sentir temor no seu propio país, deben ser protexidos e beneficiarse, se for posíbel, de asilo temporal ou permanente.

Rutas legais e seguras: Serie de ferramentas e figuras xurídicas utilizadas para protexer os dereitos das persoas que se ven obrigadas a abandonar os seus países debido a conflitos armados, persecucións, pobreza, etc. Entre elas, destacan a figura do reasentamento, a protección subsidiaria ou o reagrupamento familiar.

Fontes:

Amnistía Internacional: <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/campanas/yoacojo/glosario-de-terminos/>
Organización Internacional sobre as Migracións (OIM), glosario básico: http://publications.iom.int/system/files/pdf/imL7_sp.pdf

Recursos complementarios

Migracións forzosas e poboación refuxiada. Para traballar na aula:

UNICEF, *Contos sen fadas: a historia de Ivine e Almofada*,
www.youtube.com/watch?v=7fPSTajjSd4

ACNUR México, contos infantís,
<http://culturacolectiva.com/7-cuentos-infantiles-que-te-acercaran-a-la-realidad-de-los-refugiados/>

#ABPRefugiados

Proxecto interdisciplinar para traballar o tema dos refuxiados e emigrantes.

Batería de recursos documentais, curtametraxes, viñetas, gráficos interactivos, fotografías, propostas de literatura xuvenil, actividades para traballar en lingua estranxeira, etc.
<http://abprefugiados.blogspot.com.es/>

Migracións forzosas e poboación refuxiada. Para o profesorado:

Páxinas web de interese:

www.es.amnesty.org
www.acnur.es/
www.proactivaopenarms.org/es
www.msf.es/

Vinte reflexións dunha emigrante,
<https://youtu.be/671xpkNk29c>

CEAR, *Acceso á protección: Un dereito humano*,
www.cear.es/wp-content/uploads/2013/05/INFORME-FINAL.pdf

ACNUR, *Tendencias globais: Desprazamento forzado en 2014*,
http://acnur.es/portada/slider_destacados/img/PDF_141015184925.pdf

Oxfam, *Right to a Future: Empowering refugees from Syria and host governments to face a long-term crisis*, novembro de 2015
<https://www.oxfam.org/en/research/syria-refugees-right-future>

Itziar Ruiz-Giménez, “Na Europa hai unha batalla sobre quen ten dereito a ter dereitos”, *Ágora*,
<http://www.agora-revistaonline.com/single-post/2016/04/18/ENTREVISTAS-Itziar-RuizGim%C3%A9nez-En-Europa-hay-una-batalla-sobre-qui%C3%A9n-tiene-derecho-a-tener-derechos>

Diversidade e interculturalidade

Carbonell, F., “Decálogo para unha educación intercultural”, *Cadernos de Pedagogía*, 290. Barcelona: Ed. CISSPRAXIS SA, 2002.

Casanova, M. A., “A interculturalidade como factor de calidade na escola”, en Soriano (coord.), *A interculturalidade como factor de calidade educativa*, Madrid: La Muralla, 2005.

UPD VI – IMELSA, *Guía de xestión da diversidade cultural e a convivencia*,

<http://www1.ocupacio.gva.es:8084/adient/mediateca/general/guia-didactica-de-Gestion-de-la-diversidad-cultural-y-la-convivencia.pdf>

Fernando Relinque Medina e Nidia Gloria Mora Quiñones, *Interculturalidade e xestión da diversidade. O desafío da nova sociedade*, Xunta de Andalucía

http://www.juntadeandalucia.es/export/drupaljda/interculturalidad_gestion_diversidad.pdf

UNICEF e Ministerio Educación Perú, *A interculturalidade en educación*,

http://www.unicef.org/peru/_files/Publicaciones/Educacionbasica/peru_educacion_interculturalidad.pdf

Guía metodolóxica de “Transversalización da abordaxe de interculturalidade en programas e proxectos do sector gobernabilidade” a partir da experiencia do Programa “Bo Goberno e Reforma do Estado” do Perú,

<http://centroderecursos.cultura.pe/sites/default/files/rb/pdf/Guia%20metodologica%20de%20transversalizacion%20del%20enfoque%20de%20interculturalidad.pdf>

Educación intercultural. Alumnado de orixe estranxeira, Generalitat de Cataluña, Departamento de Ensino,

<http://xtec.gencat.cat/web/content/projectes/alumnat-origen-estranger/suport-linguistic-social/publicacions/quadern-SLS-educacio-intercultural.pdf>

Educación intercultural. Proxecto de convivencia e éxito educativo, setembro de 2014, Generalitat de Cataluña, Departamento de Ensino,

<http://xtec.gencat.cat/web/content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0063/905e9278-9ca1-4768-afb2-09c9c6288759/intercultural.pdf>

Xestión emocional

Rafael Bisquerra, Grupo de Orientación Psicopedagóxica na Universidade de Barcelona,

www.rafaelbisquerra.com/es/educacion-emocional/objetivos-educacion-emocional.html

10 filmes sobre intelixencia emocional e social,

<http://habilidadsocial.com/peliculas-inteligencia-emocional-y-social/>

Cidadanía global: www.kaidara.org

Intermón-Oxfam, *Centros educativos transformadores: ciudadanía global e transformación social*, Barcelona: Editorial Intermón-Oxfam, 2012,

www.kaidara.org/es/centros-educativos-transformadores

Intermón-Oxfam, *Pistas para mudar a escola*, Barcelona: Editorial Intermón-Oxfam, 2009,

www.kaidara.org/es/Pistas-para-cambiar-la-_escuela

Autoría:

Barabara Educació SCCL.

Coordinación:

Begoña Carmona

Rede de Educadores e Educadoras para unha cidadanía global:

A comisión de Conectando mundos da Rede asesora e dá seguimento á elaboración dos contidos desta proposta educativa: Pablo Cuenca, Santiago García, Esther Gutiérrez, Teresa Hernández, Flor López, Jordi Riera e Arantza Zubizarreta.

Deseño e maquetaxe:

Estudi Lluís Torres

Corrección lingüística:

Albert Nolla

Ilustración:

Espais Telemàtics

Tradución:

Márió Herrero

Máis informacións sobre a proposta educativa de Oxfam Intermón

- Web: <http://www.oxfamintermon.org/es/que-hacemos/campanas-educacion/educacion/propuestas-educativas>
- Facebook: “Educar para unha cidadanía global” <https://www.facebook.com/Educar-para-una-ciudadan%C3%ADa-global-765403543496049/>
- Correo: educacion@oxfamintermon.org

Esta obra ten unha licenza Creative Commons